

ETHIEK VAN DE ONTFERMING IN EEN TOEWIJDENSWAARDIGE WERELD

Peter Abspoel, *Zingeving in het Westen. Traditie, strijdersethos en christendom*. Nijmegen, Vantilt, 2016, 528 p., ISBN 9789460042713, € 27.50

Zingeving in het Westen is de handelseditie van een gelijknamig proefschrift dat de auteur onder leiding van Paul van Tongeren in 2015 aan de filosofiefaculteit van de Radbouduniversiteit Nijmegen heeft verdedigd. Meestal is het lezen van een proefschrift een saaie aangelegenheid, omdat het werk nu eenmaal moet beantwoorden aan de criteria van de academische spelregels. Aan dat conformisme ontsnapt dit werk ook niet volledig, want het bevat meer dan vierhonderd soms heel uitvoerige eindnoten. Maar Peter Abspoel weet die saaiheid te overwinnen omdat hij zelf iets te vertellen heeft. Dat is het belangrijkste en maakt van het boek een bijzonder verdienstelijke studie. De auteur beperkt zich niet tot het reproduceren en compileren en het combineren van citaten uit boeken van geleerde dames en heren die zelf al heel veel hebben gecompileerd en gecombineerd. Nee, hij vertelt zelf iets.

Abspoel zit vervolgens niet verlegen om een eigen standpunt. Hij neemt stelling en neemt risico's. In die lijn exploreert hij – tegen de achtergrond van zijn dubbele vorming, cultuurantropologie en wijsbegeerte – geestesbewegingen die voor het Westen belangrijk zijn, met name de traditie van het onthaal, de vervolmaking door strijd en verovering en tenslotte de christelijke spiritualiteit. Door de uitvoerige manier waarop de auteur die bewegingen heeft beschreven heb ik iets kunnen leren.

Tenslotte verdient de auteur te worden gecompimenteerd omdat hij een proefschrift in het Nederlands heeft geschreven. Hij lijdt ongetwijfeld niet aan het minderwaardigheidsgevoel of het academische snobisme van vele taalgenoten die menen dat ze, als ze iets ernstigs willen vertellen, hun taal moeten verloochenen. Het is verheugend dat hij in het Nederlands blijft schrijven, wat hem niet belet uit Duitse en Franse bronnen te putten, naast de Engelse, waarom ook niet.

Maar nu naar dit boek. Vooral het begrip toewijdingswaardige wereld is me uit het hart gegrepen. Toegegeven het is geen elegant woord. Het zet niettemin aan na te denken over de waarde van de wereld. Hij loont de moeite, ondanks alles. En het blijft vanzelfsprekend dat ouders, gezinnen, families en gemeenschappen verwoede inspanningen leveren om de wereld 'toewijdingswaardig' te maken voor de kinderen die het licht zien, die worden aanvaard, onthaald en zich kunnen

nestelen in een weefsel van gepersonifieerde relaties. Met zijn centraal begrip bedoelt Abspoel dat volwassenen er alles aan doen ‘om kinderen ervan te overtuigen dat het leven zinvol is, dat ze er iets van mogen verwachten.’ Een kind verdient het eveneens dat het bij zijn gastvrije verwelkoming met het beste van de wereld wordt aangekleed en omkleed. Op duizend manieren, zo schrijft Abspoel, ‘brengen volwassenen de boodschap over dat de wereld een geheel is, en dat alle dingen in de wereld ertoe doen – zowel mensen, dieren en dingen, als gebruiken en instituties. Ze verwelkomen het, als kinderen leren delen wat er in hen leeft, en leren zin-geven en handelen *zoals anderen*. Ze beantwoorden de talloze waarom-vragen van kinderen op een manier die suggereert dat er voor alles een reden bestaat waarmee elk weldenkend mens kan instemmen. Ze vertellen verhalen, en of die nu betrekking hebben op de ‘echte’ of op een ‘verzonnen’ wereld: ze brengen alle de boodschap over dat, omdat de verhalen de moeite waard zijn, de wereld dat ook is. En intussen proberen ze de kinderen te behoeden voor de confrontatie met de dingen die het vertrouwen in het leven kunnen ondermijnen. En als dat niet lukt, proberen ze hen *gerust te stellen*, dat wil zeggen hen te doen geloven dat het leven vertrouwen verdient, ondanks het feit dat niet alles is zoals het zou moeten zijn, ondanks dat tragische en trieste dingen nu eenmaal gebeuren’ (49).

Op die manier beschrijft de auteur – in het eerste deel van zijn boek – het belangrijkste uitgangspunt van de werkzaamheid van de traditie als de beweging van de overdracht van de vitale voorwaarden zonder de welke het menselijke bestaan ondenkbaar en onvoorstelbaar is. Modieus pessimistische georiënteerde wijsgeren negeren al te lichtzinnig de vervulling van deze voorwaarden en zweren bij een tot dogma verheven nihilisme. Niet gehinderd door hun blinde vlek voor de praktische en succesvolle toepassing van het toewijdenswaardige menen zij kritisch te zijn en het bestaande af te keuren, maar tegelijk beledigen zij ontelbaar veel mensen die kinderen ter wereld brengen en opvoeden, hen in de kribben en kleuterscholen socialiseren en in de lagere school leren lezen en schrijven. Abspoel verliest dit niet uit het oog. Tegelijk wijst hij op andere stromingen in het Westen. Naast een traditie van vreedzaam onthalen met het koesteren van passieve en conserverende eigenschappen exploreert hij ook de actieve en progressieve dimensie van de westerse cultuur. Tegen de achtergrond van een hevig vooruitgangsgeloof en een even sterke overtuiging dat het zich kan vervolmaken is het het Westen eigen eveneens nieuwe perspectieven te openen, niet alleen in het domein van kennen, kunnen en verklaren, maar vooral in dat van de economie, de handel en de geografische strategie om grondstoffen te exploiteren. Het Westen bouwt bovendien aan zichzelf als een niet in te nemen bastion, als een uitvalsbasis om tegen andere volkeren ten strijde te trekken. Ze verlegt grenzen en verovert gebieden die ze als afzetgebieden opvat om de eigen markt te verruimen. Deze agressieve trek van de westerse traditie noemt Abspoel in het historisch en thematisch bijzonder rijk onderbouwde tweede deel van zijn boek het

‘strijdersethos’. Daarbij gaat het niet uitsluitend om het pure strijden in een heel herkenbare behoefte aan demonstratie van macht en overheersing – wat zich zowel in het spel als in het nietsontziende roekeloze gedrag van soldaten op het slagveld uit – maar ook in de ondernemingszin die soms veel geduld aan de dag legt om talrijke bedrijven uit te bouwen en nog meer ijverige medewerkers aan zich te binden, te controleren en desnoods te vervangen door meer competente krachten. Hier primeren ‘Goed begrepen eigenbelang’, rendement en utiliteit.

Het onbaatzuchtige dat tot de traditie van de ‘toewijdingswaardige’ wereld behoort, komt in het rijk van het ‘strijdersethos’ in de verdrukking. Nagenoeg elke vorm van ‘zijn voor de ander’ past niet in de berekenende houding van de burgerlijke maatschappij. Zoals Abspoel schrijft: ‘dat de burgers er alles aan hebben gedaan om, zowel in de sfeer van de reflectie als die van de praktijk, de rol van traditionele zingeving te minimaliseren en verdoezelen. En de reden daarvoor is simpel: men zag en ziet traditie niet als de bondgenoot, maar als de bondgenoot van de vijand. De burgerij moest, om zich te kunnen emanciperen, de basis van een ‘traditionele’ orde ter discussie stellen, en wilde daarom geloven dat zij een integraal alternatief had gevonden voor de regie van traditie, dat op een *heel andere*, rationele basis berustte. (...)’ De burgers ‘omhelsden een ‘wetenschappelijk’, mechanistisch wereldbeeld waarin instrumentele causaliteit alfa en omega was. De homogenisering van de wereld bracht een blindheid met zich mee voor het reliëf dat het transcendente in de traditionele wereld en het traditionele leven aanbrengt’ (261).

De berekenende en tegelijk strijdende burger blijft niet blind voor de waarde van de zingeving in de opvoeding die geenszins kan slagen als zij geen beroep doet op cultuuroverdracht, eigen de dynamiek van de traditie. Abspoel suggereert dat de burger in zijn strijd voor de toekomst de opvoeding van het kind aan anderen uitbestedt – aan het spreekwoordelijke kindermisje – omdat hij zichzelf (te) verheven voelt boven een mogelijke gehechtheid aan een oriënterende traditie. ‘Hij matigt zich het recht aan om alles wat traditie cultiveert onder te ploegen als hem dat uitkomt (...) De burgerlijke mens claimt dat hij dat land op een veel rationelere manier dan de traditionele mens kan cultiveren en dat hij er *daarom* recht op heeft.’ (263)

Het strijdersethos domineert toch niet integraal de zingevende beweging in en van het Westen, zo stelt de auteur. Ondanks alles is er de werkzaamheid van de christelijke zingeving, waarvan Abspoel uitvoerig de kern beschrijft en waaruit hij een keuze maakt. Vooreerst wil hij zich heen zetten over de intellectualistische tendens van het strijdersethos om over elke mogelijke zingeving te heersen, omdat dit ethos de horizon der alternatieven vertroebelt of als al te vreemd presenteert. Maar juist de blindheid voor wat de zingevende traditie via het christendom te bieden heeft brengt mee dat het strijdersethos zich in de onmogelijkheid bevindt het feit te beantwoorden dat de mens uiteindelijk dient zwichten voor het onvermijdelijke van de dood dat dan als een zinloze catastrofe wordt ervaren. Dit

zwichten lijkt nu toch te defaitistisch of te negatief en vertoont een vertekend beeld van wat het christendom aan de wereld te bieden heeft. Abspoel treft daarentegen een positief luik aan in een spiritualiteit die in een constructieve praktijk moet uitmonden. Hij schrijft: ‘De navolging van Christus, waartoe christenen opgeroepen worden, en waartoe ze geloven in staat te worden gesteld door de genade en de Geest, vereist een verdergaande levensaanvaarding dan de mens op grond van traditionele zingeving kan opbrengen: ook als het leven de beloften die het in eerste instantie wekt niet waarmaakt, mag de christen die beloften niet afschrijven; hij mag het lijden ook niet ‘verklaren’ door te wijzen naar schuldigen. Het centrale motief van het christelijke ethos – in lijn met het *Leitmotiv* van het joodse geloof – is *ontferming*: de christen wordt geacht zich, in de geest van God, te ontfermen over anderen.’ (401).

Peter Abspoel heeft een eigenzinnig boek geschreven. Heeft dit hier en daar het nadeel dat hij daarbij niet altijd gemakkelijke omwegen bewandelt, het heeft het voordeel dat het spiritueel en wijsgerig avontuurlijk is en de moed heeft een perspectief te bieden. De lezer moet een lange en moeilijke weg met de auteur aankunnen. Hij wordt beloond voor zijn doorzettingsvermogen dat niet het zelfde is als volgzzaamheid – zijn kritische zin hoeft hij zekere niet op te geven. Hij doet bovendien ook zijn voordeel bij de kennismaking met een aantal begeleiders van Abspoel die uit de modieuze intellectuele belangstelling zijn verdwenen. Ik denk aan auteurs die nog altijd veel te bieden hebben zoals Maurice Blondel, Christopher Dawson, Georges Dumézil, Johannes Paulus II (Karol Woityła), Marie-François Pierre Maine de Biran en Denis de Rougemont.

Jacques DE VISSCHER (Sint-Denijs-Westrem)